MIRCEA

IORGULESCU

„Firescul ca

excepţie"

După cele două ***Ronduri de noapte*** şi ***Scriitori tineri contemporani,*** recenta carte a lui Mircea lorgulescu ***(Firescul ca excepţie)*** reprezintă, în prima ei parte, o surpriză. Deşi a scris mai demult despre Gherea, autorul a părut a se consacra actualităţii, răcind, în paginile *„României Literare"* şi ale ,,*Luceafărului",* operă de recenzent harnic şi sistematic, din care au rezultat trei volume de articole. Asemenea articole sînt şi în ***Firescul ca excepţie*** (despre^ critici şi despre prozatori), în secţiunea a doua a culegerii, fără a mai fi legate prin vreun criteriu de unitate, însă surpriza o constituie micul eseu intitulat ***Din vremea lui Dinicu Golescu*** (ce nu depăşeşte cincizeci de pagini, cu note bibliografice cu tot), vădind înclinare spre istorie (nu doar literară), ca sinteză epică şi ştiinţifică inefabilă, cum ar fi zis G. Călinescu. Eseul este cel mai bun lucru ieşit pînă azi din mîna criticului şi, considerat în sine, un text serios şi deopotrivă încîntător, scris cu inteligenţă, cu umor şi pe alocuri cu sarcasm. Mă voi ocupa în special de el, în această cronică.

Deşi se pune la adăpost de eventualele critici ale istoricilor de profesie *(„ Observaţiile mele nu privesc in nici un chip rezultatele la care au ajuns şi vor ajunge istoricii de profesie* - scrie autorul cînd evocă răscoala lui Tudor Vladimirescu -; *provin dintr-o* ***lectură*** *a faptelor istorice şi sînt, cel mult, simple reflecţii de amator, fără nici o pretenţie de ştiinţă, făcute dintr-o perspectivă atît de evident literară incit această precizare este aproape inutilă").* Mircea lorgulescu .a consultat o bibliografie substanţială şi s-a vîrît pînă în gît în epoca lui Dinicu, asemeni unui veritabil istoric. El are totuşi unele motive tactice de a-şi refuza meritele în această direcţie; spre a şi le putea revendica într-o cu totul alta, şi anume una literară, epică. Eseul este un fel de ***însemnare a călătoriei*** lui Mircea lorgulescu în timpul ultimului domnitor fanariot şi al primului domnitor pămîntean cu scopul nu atît de a reconstitui viaţa sau de a analiza opera lui Dinicu, ci, mai ales, de a schiţa profilul unui intelectual opoziţionist într-o epocă de arbitrar şi autocreaţie. Datele sînt puţine şi contradictorii: ar trebui „o imaginaţie de romancier" spre a umple golurile. Cu delectare (ce se simte la lectură), Mircea lorgulescu imaginează (bazat pe documente) firea şi preocupările unui boier român de rangul întîi, născut într-o familie de cărturari, care trăieşte sfîrşitul epocii fanariote, deşi nu şi pe cel al fanariotismului (vai, mult mai durabil, acesta din urmă, prilejuind lui

Caragiale teribila batjocură folosită de Mircea Iorgulescu drept motto: *„ Să-i dăm o dată dracului pe fanarioţi, să nu mai pomenim de ei' Acu, slavă Domnului! sîntem regat independent!"),* în două privinţe cel puţin criticul se desparte de concluziile istoricilor: întîi, acolo unde aceştia vorbeau doar de „primul român modern" sau de „un mare boier reformator", el împinge lucrurile mai departe considerînd pe Dinicu „un contestatar"; apoi, cînd aproape toată lumea pare convinsă de metamorfoza boierului întors din exil, gata să scrie cartea l\ii principală, Mircea Iorgulescu întrevede o perfectă continuitate între actele lui Dinicu din preajma şi din timpul răscoalei lui Tudor şi opera sa de după exil. Dar mai sînt şi alte corectări ale opiniilor consacrate. Ostilitatea faţă de fanarioţi a boierului îmbrăcînd de obicei formele indirecte ale celui desprins cu viaţa la curte (intrigi, instigaţii, pamflete anonime), opera literară reprezintă în adevăr altceva şi anume expresia unei dizidente radicale. Mircea Iorgulescu nu exagerează meritul strict literar al ***însemnării.*** Autorul nu i se pare a fi compus mînat de un demon interior artistic. *„Scrie, de fapt, fiindcă nu poate şi nu mai poate acţiona: dar nu ca o compensaţie, ci cu convingerea masivă că altă soluţie nu există; iată de ce în scris el exprimă o credinţă şi expune un program, dar totodată se exprimă. Nu era scriitor, şi o ştia",* ***însemnarea*** face, în fine, parte dintr-un program de acţiune (culturală, socială, politică) prin care Dinicu (şi fratele său Iordache) înţelegeau să ajute la propăşirea ţării şi poporului lor. Printr-o serie de aparente opoziţii (ce sînt în fond paralelisme: fapta şi cuvîntul, autorul şi cartea), Mircea Iorgulescu defineşte opera lui Dinicu, în întregul ei, ca pe o expresie a voinţei de normalitate într-o epocă aberantă. Titlul eseului ar fi putut fi acela al întregului volum: căci „firescul ca excepţie" este tocmai formula potrivită pentru ceea ce face Dinicu, încredinţat de rostul său social, atunci cînd istoria îşi ieşise din ţîţîni; menţine normalitatea - de gîndire, de expresie, - în condiţiile aberaţiei instituţionalizate. Concluzia lui Mircea Iorgulescu despre ***însemnare*** mi se pare foarte justă: *„ Venit dintr-o lume aberantă, cum era acea din principatele fanariotizate, Constantin Golescu descoperă, călătorind in Occident, o lume firească; în care spiritul său deloc amorţit nici pînă atunci şi sigur nedeformat se trezeşte şi se integrează într-un chip cit se poate de normal. Cu adevărat uimit se arată a fi marele logofăt nu de ceea ce vede în voiajul său, ci de ceea ce îşi aminteşte despre ţara lui".* Această inversare, de la urmă, a problemei ***însemnării*** este esenţială pentru sensul atribuit de critic acţiunii eroului său.

Interesantă, deşi oarecum sumară şi meritînd a fi dezvoltată, este analiza ***însemnării*** ca text, să zic aşa, pedagogic, Mircea Iorgulescu,

după ce situează, cum am văzut, opera principală a lui Dinicu în cadrul programului său general (şcoli, societăţi culturale, tipărirea de cărţi **trebuincioase,** traduceri, antologii, adaptări etc.), conchide că scopurile boierului sînt ^„pedagogice": „vrea să informeze, să convingă, să influenţeze", în tot ce întreprinde după 1826 - deci şi în ***însemnare*** - se remarcă mai puţin o convertire a lui Dinicu însuşi (aşa au crezut majoritatea comentatorilor), şi mai mult o intenţie de a converti pe cititor, pe contemporan. Textul ***însemnării*** e marcat de p „strategie a persuasiunii" care lasă „discursul ideologic într-un plan aparent secundar". Cu alte cuvinte, autorul adoptă „ *atitudinea urnii observator **neutru, obiectiv,** preocupat exclusiv de înregistrarea exactă a celor văzute",* trăgînd de aici cu spontaneitate jucată propunerile sale de reformă. *„Forţa evidenţei slujeşte astfel intenţiile lui reale; şi totodată le ascunde, întrucît propunerile reformatoare apar mi mimai ca fiind nepremeditate, dar şi ca involuntare, spontane, naive. Consideraţiile lui Constantin Golescu se nasc, s-ar zice, în chip reflex; par consecinţele fireşti ale priveliştilor şi împrejurărilor concrete descrise".* Şi aici Mircea Iorgulescu intră în contrazicere cu opinia anterioară; căci identifică în naivitatea lui Dinicu un calcul, o strategie, şi, la fel de şocant, citeşte ***însemnarea*** nu ca pe o exclamaţie prelungită de uimire (şi de oroare), ci ca pe o scriere de observaţie neutră şi exactă. Mircea Iorgulescu adaugă în legătură cu acest aspect: *„..Privirea lui Constantin Golescu este neîndoios tendenţioasă; dar sub o aparenţă de deplină normalitate. El foloseşte, se poate afirma, o tehnică a citatului: **citează realităţi,** dar nu pentru a le prezenta, ci pentru a vorbi prin intermediul lor, pentru a se exprima, pentru a spune ceea ce nu putea spune direct, liber".* Iată o nuanţă necesară. Acest limbaj esopic nu este altceva decît o travestire a discursului ideologic: *„ Ordinea cauzală a evenimentelor (desfăşurarea călătoriei în spaţiu şi timp) este înfrîntă de ordinea discursului ideologic travestit, de urmărirea unor **teme** impuse de personalitatea naratorului; iar acestea sînt în chip manifest de natură politică, socială şi culturală, obligînd astfel la redacţie, la generalizare şi la sistematizare".* Pedagogia îşi atingea ţelul doar întrucît nu se proclamă că atare. Dinicu se dovedeşte un diplomat abil şi în scris, nu numai în viaţă, ***însemnarea*** (în interpretarea lui Mircea Iorgulescu) nu mai seamănă deloc cu acea operă fermecătoare prin stîngăcie şi de o imensă naivitate cu care eram învăţaţi; ea devine expresia unei ideologii precise, slujită cu pricepere şi chiar cu viclenie, ascunsă diplomatic în pilde sau citate. Să fi fost oare candoarea prozatorului din ***însemnare a călătoriei mele*** cu adevărat la fel de prefăcută cum a fost,

cu siguranţă, firea boierului călător (şi exilat)? Ar trebui să recitesc eu însumi pe Dinicu spre a putea discuta valabilitatea tezei Ini Mircea Iorgulescu: e destul a-i constata deocamdată deplina validitate critică, adică rigoarea şi coerenţa.

Restul cărţii cuprinde (cu o excepţie) recenzii de opere de critică şi de proză, în acestea regăsim stilul cunoscut al autorului, în care observaţiile precise, de amănunt, nu mai sînt dublate, ca în ***Din vremea lui Dinicu Golescu,*** de o mare fantezie critică, şi pot părea uneori, de aceea, cam şicanatoare. Voi trece peste recenziile la romane, cu ale căror diagnostic nu mă întîlnesc aproape niciodată, reţinînd un articol, ceva mai lung, despre Perpessicius, care mi se pare a ridica o problemă instructivă. Punctul lui de plecare e, firește, dezacordul faţă de opinia consolidată: Perpessicius n-ar fi criticul tolerant, generos, s-a vorbit mereu pînă de curînd, ci *,,itn arhivar neobosit- ce-şi umple depozitele cu mărturii despre prezent, însufleţit de speranţa într-un viitor ce va şti să vadă",* a cărui dăruire şi fidelitate benedictină sînt în fond „ucigaşe": *„Balsamul criticii lui Perpessicius nu era deloc folosit pentru alinarea rănilor, cum zice Lovinescu"* Cîtă maliţie, cîtă mezantropie ascunde critica bunului iubitor de literatură Perpessicius au început să descopere şi alţii în timpul din urmă: sîntem oarecum în bizara situaţie de a înlocui clasica formulă a generozităţii nediferenţiate (la impunerea ei a contribuit mai ales G. Călinescu), prin care criticul era de obicei caracterizat, cu una a intoleranţei nediferenţiate! Eliminînd excesul contrar, nu e mai puţin frapantă această posteritate a autorului ***Menţiunilor,*** în care Mircea Iorgulescu se înscrie cu un articol plin de remarci personale şi adevărate. Articolele despre critici sînt în general superioare celor despre romane, chiar dacă unele menţin discuţia într-un plan prea circumstanţial. Mircea Iorgulescu a arătat (mai ales în ***Scriitori tineri contemporani)*** vocaţia formulei pregnante, memorabile, a portretului din cîteva trăsături. Critica lui toată (pînă la ***Dinicu)*** e, în linii puţine şi apăsate, categorică, simplificatoare (ceea ce nu e tot una cu simplistă), suficientă, dogmatică, uzînd cu plăcere de judecăţi (ce se dovedesc cîteodată prejudecăţi), tăind de-a dreptul chiar şi cînd ar trebui să ocolească. Pe cît de neiertătoare de obicei cu scriitorii buni (cărora le descoperă sadic cusururile cele mai mici), pe atît de concesivă uneori cu mediocrităţile (cărora le ignoră defectele mari), ea pare incoruptibilă chiar şi fiind numai drastică. ***Din vremea lui Dinicu Golescu*** reprezintă, tocmai de aceea, o experienţă utilă pentru autor şi perfect izbutită pentru noi: păstrînd decizia, dorinţa de inedit, de răsturnarea a tot ceea ce pare a se fi transformat în clişeu,

ca şi expresivitatea lapidară, critica lui Mircea Iorgulescu se îmbogăţeşte acum cu imaginaţie, strategie, joc de planuri şi de nuanţe, elemente, acestea, de savoare şi de stil artistic. Călătoria în timp a criticului actualităţii este totdeauna folositoare.

(România literară, nr. 32, 1979)